

Jurzyk, Martyna

"Tradycje i współczesność samorządu terytorialnego na Południowym Podlasiu. Materiały z sesji naukowej, która odbyła się 20 kwietnia 1998 roku w Siedlcach", pod red. R. Dmowskiego, P. Matusaka, Siedlce 2002 : [recenzja]

Szkice Podlaskie 11, 209-212

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tradycje i współczesność samorządu terytorialnego na Południowym Podlasiu. Materiały z sesji naukowej, która odbyła się 20 kwietnia 1998 roku w Siedlcach, pod red. R. Dmowskiego, P. Matusaka, Instytut Historii Akademii Podlaskiej w Siedlcach, Siedleckie Towarzystwo Naukowe, Siedlce 2002.

Na fali dyskusji o liczbie i kształcie województw odbyła się 20 kwietnia 1998 roku w Siedlcach sesja naukowa „Tradycja i współczesność samorządu terytorialnego na Południowym Podlasiu”. Sesja została zorganizowana przez Instytut Historii Akademii Podlaskiej i Siedleckie Towarzystwo Naukowe. Jej inspiratorem były władze samorządowe ówczesnych województw: siedleckiego i białskopodlaskiego. Ideą sesji było ukazanie dorobku i wspólnych tradycji obu województw, co miało stanowić podstawę do utworzenia z tych dwóch województw jednego województwa podlaskiego. Już we wstępie P. Matusak zaznaczył, że postulaty utworzenia województwa podlaskiego w takim kształcie nie zostały uwzględnione. Polityczny cel sesji naukowej nie został więc zrealizowany.

Pozostawiła ona jednak po sobie ślad w postaci opublikowanych pod redakcją R. Dmowskiego i P. Matusaka materiałów z sesji. Ze względu na specyfikę sesji materiały zawarte w pracy można podzielić na dwie grupy. Pierwsza to artykuły dotyczące przeszłości samorządu terytorialnego na terenach byłego województwa siedleckiego i białskopodlaskiego. Stanowią one cenny wkład w poznanie rozwoju samorządności na tych terenach. Druga część pracy to rozważania dotyczące współczesności samorządu. Ze względu na ich odniesienie do określonej sytuacji społeczno – politycznej, straciły one na aktualności. Mają jednak pewną wartość jako artykulacja interesów grupy działaczy dążących do utworzenia województwa podlaskiego w najodpowiedniejszym ich zdaniem kształcie.

Niewątpliwą wartością pracy jest przekrojowe ukazanie rozwoju samorządu terytorialnego na terenach południowego Podlasia począwszy od I Rzeczypospolitej. Artykuł wstępny J. Ekesa *Samorząd terytorialny a państwo w tradycji europejskiej* odnosi się do dwóch zasadniczych nurtów pojmowania samorządu terytorialnego. Jeden z nich zakłada wzajemne uzupełnianie się i współdziałanie władzy państwowej i samorządowej. Drugi – wprost przeciwnie – uznaje, że silny samorząd to słabe państwo i na odwrót. Po zbyt krótkim uzasadnieniu autor artykułu plasuje (chyba słusznie) tradycje samorządności na ziemiach polskich w tym drugim nurcie.

Po teoretycznym wstępie następuje szereg artykułów ukazujących fragmenty historii samorządu terytorialnego na południowym Podlasiu. J. Geresz przedstawia *Sejmiki ziemskie na Podlasiu w I Rzeczypospolitej*. Początki samorządu terytorialnego osadza on w czasach Władysława Łokietka i wiąże go z międzydzielnicowymi i dzielnicowymi zjazdami urzędniczymi z udziałem książąt. Za typowy przejaw samorządu terytorialnego autor uznaje sejmiki ziemskie, których początki sięgają XV wieku. Rozpoczęcie działalności sejmikowej szlachty podlaskiej to rok 1501. Trzeci rozbiór Pol-

ski oznaczał jej koniec. W artykule J. Geresz przedstawił więc prawie trzydzieści lat działalności sejmików.

Kolejny artykuł U. Głowackiej-Maksymiuk *Działalność samorządowa narzędziem walki z caratem na Podlasiu w latach 1864 – 1918* oparty został na bogatym materiale archiwalnym, co jest jego niewątpliwą zaletą. Autorka w przystępny sposób ukazuje metody walki i oporu, jakimi posługiwała się ludność Podlasia w tym czasie. Na zebraniach gminnych chłopi wysuwali postulaty wprowadzenia języka polskiego do szkół i administracji. Postulowali również przywrócenie autentycznego samorządu gminnego. Akcja zebrań gminnych szczególnie nasiliła się w okresie rewolucji 1905-1907. Nie powstrzymały jej nawet represje wobec najaktywniejszych uczestników zebrań. Zgodzić należy się z autorką, że wystąpienia te miały wpływ na kształtowanie postaw obywatelskich społeczeństwa.

Kolejny etap rozwoju samorządu terytorialnego na Podlasiu to okres I wojny światowej. Jak burzliwy był to czas prześledzić można w artykule R. Dmowskiego *Działalność samorządu terytorialnego w Siedlcach podczas I wojny światowej*. Działalność samorządu terytorialnego ukazana jest na tle historii miasta. Kilkakrotnie zmieniano kształt tego samorządu. Zawsze jego działacze starali się jednak maksymalnie wykorzystać swoje uprawnienia. W zaistniałej sytuacji najważniejszą misją samorządu była pomoc mieszkańcom w przetrwaniu trudnego czasu wojny. Autor słusznie zauważa, że chociaż samorząd w tym okresie nie był w pełni „samorządny”, to stał się podstawą do formowania samorządu po odzyskaniu niepodległości.

Duże wartości poznawcze ma artykuł D. Sikory *Miasto Biała Podlaska w strukturach samorządu terytorialnego w świetle ustawy z dnia 23 marca 1933r...* Autor podszedł do zagadnienia kompleksowo, co ułatwia lekturę nawet niezbyt zorientowanemu czytelnikowi. Na wstępie można znaleźć charakterystykę Białej Podlaskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego a także omówienie głównych założeń ustroju samorządu w ustawie z 23 marca 1933r. Po takim wstępie autor przechodzi do omówienia, w oparciu o materiały archiwalne, działalności Rady Miejskiej i Magistratu Białej Podlaskiej. W omawianym okresie działała w zasadzie tylko jedna kadencja Rady Miasta (wybranej w maju 1934 r.). Wybory do następnej odbyły się w kwietniu 1939 r. Omawiając funkcjonowanie Rady autor skupił się na składzie osobowym i przynależności partyjnej jej członków, finansowych podstawach jej działalności. Przedstawione zostały również najważniejsze przedsięwzięcia w zakresie infrastruktury, ochrony zdrowia, oświaty i kultury.

Tego samego okresu dotyczy artykuł Z. Chyry-Rolicz *Spółdzielczość a samorząd. Z doświadczeń spółdzielczości rolniczej w II Rzeczpospolitej*. Spółdzielczość była istotnym elementem życia społeczno – gospodarczego na ziemiach polskich już w drugiej połowie XIX wieku. Jej istnienie było szczególnie ważne w sytuacji braku odrębnego bytu państwowego. Spółdzielczość szczególnie intensywnie rozwinęła się po odzyskaniu niepodległości. Sprzyjało temu poparcie materialne państwa. Naczelnym organem koordynującym działania spółdzielni a zarazem będącym forum współpracy

spółdzielni i państwa była Państwowa Rada Spółdzielcza. Autorka podkreśla, że pomimo pewnej rywalizacji, spółdzielnie ściśle współpracowały z organizacjami samorządu zawodowego rolników. Często współpraca opierała się na powiązaniach personalnych między organizacjami na danym terenie. Współpraca z samorządem gminnym przynosiła bardzo konkretne efekty, np. tworzenie spółdzielni zdrowia. Niewątpliwą wartością artykułu jest przedstawienie w ogólnym zarysie miejsca spółdzielczości w II Rzeczypospolitej. Autorka oparła swoje rozważania przede wszystkim na pracach teoretyków i praktyków spółdzielczości, które ukazały się w dwudziestolecium międzywojennym.

Rozwój organizacji samorządu terytorialnego został przerwany wybuchem II wojny światowej. Okupant, nawet jeśli pozostawił namiastki samorządu, to pozbawił je podstawowych atrybutów. Dążono więc do odbudowy w podziemiu struktur samorządowych w kształcie przedwojennej ustawy. Poza tym wszystkie ważniejsze partie działające w podziemiu tworząc wizje przyszłej Polski wypowiadały się co do kształtu samorządu terytorialnego. Charakterystykę stanowisk poszczególnych partii w tym względzie przedstawia artykuł P. Matusaka *Wizje samorządowe w myśli politycznej Polski podziemnej 1939 – 1945*. Autor podkreśla, że po wojnie nie skorzystano z tych programów dążąc do likwidacji wszelkich przejawów samorządności.

Po zakończeniu wojny nie od razu stało się jasne, że państwo polskie zmierzać będzie do modelu totalitarnego. Przez pierwsze lata próbowano reaktywować samorząd terytorialny, gospodarczy i zawodowy. Partie polityczne nadal wypowiadały się na ten temat. Szczególne miejsce tematyka samorządu zajmowała w programach PSL. Główne założenia tych programów przedstawił J. Gmitruk w artykule *Rola samorządu w działalności PSL w latach 1945 – 1947*.

Rolę organizacji samorządowych w powojennej odbudowie Siedlec przedstawił F. Gryciuk w artykule *Samorząd siedlecki w latach 1944- 1954*. To dzięki działaczom samorządowym miasto po wyzwoleniu wracało do normalnego życia. Pomimo ewidentnych zasług samorządu terytorialnego i bogatej tradycji nie mieścił się on w ramach państwa socjalistycznego. W Siedlcach upadek samorządu terytorialnego rozpoczął się od eliminacji ze struktur samorządu członków PSL. Ostateczna i oficjalna likwidacja samorządu terytorialnego nastąpiła w 1950 roku. W artykule przedstawiono jak wraz ze zmianami politycznymi, ograniczaniem roli samorządu, gasło zaangażowanie mieszkańców Siedlec w sprawy społeczne.

Jak wspominałam, w drugiej części pracy umieszczono artykuły dotyczące współczesności samorządu terytorialnego. Na uwagę zasługują rozważania M. Ciechocińskiej *Dyskurs wokół reformy terytorialnej organizacji kraju*. Autorka pomija polityczne aspekty reformy a skupia swoją uwagę na długookresowych skutkach reformy.

Artykuły A. Stasiaka *Uzasadnienie istniejącego podziału administracyjnego kraju* i S. Białczaka *Województwo Podlaskie w reformie administracyjnej kraju* mają bezpośredni związek z powodami zorganizowania sesji naukowej i mają na celu przede wszystkim uzasadnienie utworzenia

Województwa Podlaskiego w oparciu o województwo siedleckie i białsko-podlaskie. Wiadomo, że idea ta nie została zrealizowana.

Podsumowując należy podkreślić, że praca ma duże walory poznawcze, szczególnie dzięki oparciu większości artykułów na bogatym materiale źródłowym. Z pewnością nie wyczerpała tematu samorządu terytorialnego na Podlasiu (nie miała nawet takich założeń). Należy więc wyrazić nadzieję, że sesja stała się istotnym impulsem do prowadzenia szerokich badań nad samorządem na Podlasiu i ukażą się kolejne efekty takich badań.

Martyna Jurzyk

Biblioteka Główna Akademii Podlaskiej w Siedlcach